

Szénrajzok Tandoritól

vtbb

TD-nek újabb rajzos kötetei jelentek meg 2007 tavaszán. A Swierkiewicz Róberttel közös *Két sapkás beszélget*, majd az azt követő *Ördöglakat* immár a negyedik-ötödik, könyvterjedelmű, a képzőművészet tárgykörébe is teljes joggal besorolható Tandori-kötet. E 90-es évek dereka óta publikált TD-rajzokat közreadó könyvecskék a szélesebb olvasóközönség előtt talán kevésbé ismertek, mint legendás szépirodalmi művei, pedig 1980 óta igen gyakran az általa készített borítókkal és illusztrációkkal jelentek meg szépirodalmi művei, melyek közt fotómontázsokat éppúgy találhatunk, mint rajzokat, frottázsokat, diagramokat, és fényképeket (Nat Roid-kötetek, 1980–89; *Feltételes megálló*, 1983; *Sár és vér és játék*, 1983; *Celsius*, 1984; *A megnyerhető veszteség*, 1988), mi több, grafikáival ugyancsak a 70/80-as évek fordulója óta találkozhattunk különféle kiállításokon, a korszak — bizonyos szempontból — legjellegadóbb kiállítótermeiben (FÉSZEK Klub, Mini Galéria, Bercsényi, FMK, Liget Galéria).

És most ím, egy csöppnyi ízelítő a legújabb, legfrissebb rajzciklusból. Itt most a 90-es évek második felében keletkezett művei folytatódnak, mikor a *Vér és Virághab* című regénye szereplőinek arcképeit — Maury, Morny, Guibert, Gigi, St. Mondain portréit — rajzolta meg, akiket 1997-ben a TD által ugyancsak nagyrabecsült Antonin Artaud, Wols stb. portréi követtek. Előbbiek még fekete filctollakkal készültek, utóbbiak színes zsírkrétával és grafitval, s ez volt az a pillanat, mikor TD képei egy pillanatra — néhány hónap, s néhány ciklus erejéig — kiszínesedtek. Aztán évek teltek el, míg most újra emberarcok, Karinthyé, Kosztolányié, Szabó Lőrincé kerültek ki keze alól, ezúttal szénnel bontva ki azokat.

Szenet a huszadik századig ritkán használnak a magas művészetben, vagyis a szén éppúgy vázlatozáshoz, műhelymunkához való segédanyagként számított a táblakép szempontjából, mint a gipsz, a viasz, vagy újabban a plasztilin a szobrászat területén. Főműveket szénnel a múlt század derekán is inkább csak az olyan már-már aszkétikusan puritán alkotók használtak, mint Vajda Lajos, később Erdély Miklós. TD műveit azonban nem csak a szén kontra filc-, esetenként golyóstoll, vagy a jó öreg indigó használata miatt nevezném aszkétikusnak, mint inkább azért, mert továbbra is szigorúan A/4-es írógélapokra dolgozik, s szinte egész grafikai életművében ezt a minimalisták életműveit tekintve is mini formátumot használja.

Ami a szénben izgalmas, hogy még közvetlenebb, még szenzitívebb közvetítője a vonalakat, vonásokat létrehozó mozgulatoknak, mint TD korábbi eszközei. A rajz eleve a könyvillusztrációk vagy az íróasztalfiókok mélységeibe száműzött műfaj, mert falon, kiállítóteremben, múzeumokban, s persze a műkereskedelem szempontjaiból, nem igazán látványos műfaj. Holott a rajz az alkotó lehető legközvetlenebb, legpriméresebb, ha úgy tetszik, legőszintébb megnyilatkozása: rajzot nem lehet javíttatni, legfeljebb összegyűrni és kidobni, mert a rajz nemcsak a kevésbé sikerült, elbizonytalanodott vonalakat rögzíti a lapon, de a ráírozás, törlés nyomait is, ami a rontott részt nemhogy nem tünteti el, de éppenhogy kiemeli.

Karinthy, Kosztolányi, ők már az én öcsém — mondta TD néhány éve, s persze olvasva írásait, tudhatjuk, milyen közeli viszonyban áll velük. TD számára semmi különbség Ottlik, Nemes Nagy Ágnes, Weöres, Pilinszky és Karinthy, Kosztolányi, vagy pláne Szép Ernő között. Attól, hogy személyesen nem találkozott, s persze nem is találkozhatott az utóbbiakkal, számára ugyanolyan élő, őt nap mint nap foglalkoztató pályatársak ők, mint néhai tanárai, mesterei. És ez alighanem annak mély belátásán alapul, hogy a mi világunk olyan nagyon nem is különbözik az övétől, mint azt hinni szeretnénk. Erre utalhat a K.u.K., a kaiserlich und königlich / császári és királyi kifejezés rövidítésének fölbukkanása az egyik lapon, ami 1867 és 1918 között az Osztrák–Magyar Monarchiában volt használatos. Csakhogy TD — ld. Mérges Karinthy, kétkedő Kosztolányi feliratú lapját — minden kétséget kizáróan nem nosztalgiával tekint akár boldog békeidőkre, akár — Karinthy és Kosztolányi szemüvegén át, ama bizonyos mennyei kávéházból — a mi mostani jelen időnkre, hanem csak úgy, ahogy Patti Smith mondja: ugyanaz a régi szar, csak most szebbnek látszik, miközben Tandorinál fölsejlik egy másik, irodalmi császárság és királyság lehetősége: Karinthyé és Kosztolányié, az ő játékokkal, humorral, ugratásokkal, s persze szeretettel teljes írói testvériségük birodalma, az előbb-utóbb szükségszerűen összeomló, többnyire nem a közös kulturával, hanem közönséges erőszakkal fenntartott politikai impériumokkal szemben.

Kosztolányi és Karinthy barátságáról talán Kosztolányi feleségének (leánykori nevén Harnos, írói nevén Görög Ilona) monográfiáiból tudhatunk meg a legtöbbet. Számomra például az egyik legmegrendítőbb pillanat, mikor Kosztolányi a halalos ágyán azt mondja Karinthyról: ez a marha volt köztünk az egyetlen zseni. Az „marha” pedig nem mer bemenni a barátja halalos ágyához, mert fiatalabb korukban annyi tréfát gyártottak a saját és egymás haláláról — melyik lap milyen nekrológot hozna egyikükről, s a másikukról? hogyan hangzanának a szalagcímek? —, hogy ott toporog a kórházi folyosón, s nem mer benyitni. Elnevezték volna magukat?

Közel hetven évvel később, 2006 február 6-án este, a még élő, de már nagybeteg Halász Péter a Múcsarnok apszisában rendezte meg saját ravatalát, ahol egy koporsóban fekvő hallgató végig barátai őt búcsúztató beszédeit. Mindegyik más volt, Konrád György például olyan megnyugtató, álomba ringató, csendes, derűs hangon mesélt, mint egy nagypapa a nap végén nyugovóra térő unokájának. Najmányi László viszont egy ki mit szeretne hallani a saját temetésén problematikájú viccel indított (figyelj, mozog!), majd a Hogyan okozunk botrányt temetésen kérdésre adott javaslataival nevetette meg barátját (<http://www.freewebs.com/wordcitizen10/virtualfuneral.htm>). Karinthy, aki ifjabb korában ugyancsak fantáziált a saját búcsúztatásán való részvétel lehetőségéről, akkor a Szt. János kórház folyosójáról leballagott a legközelebbi kocsmába, és sírt.